

General-pukovnik
PETAR GRAČANIN

Uticaj razvoja tehnike i tehnologije na ratnu veštinu, način vođenja rata i odbrambene pripreme društva

Uvodno izlaganje

Uveren sam da delim mišljenje svih učesnika ovog skupa ako kažem da predmet naše današnje rasprave mora neprekidno i sve više da zaokuplja pažnju ne samo prirodnih i tehničkih nauka, već i naše političke i vojnostrategijske misli. Iako je u mnogim naučnim i stručnim studijama, zvaničnim dokumentima i na brojnim naučnim i stručnim skupovima, poslednjih nekoliko godina posvećeno dosta pažnje različitim aspektima tehničko-tehnološkog razvoja u svetu i u nas, uveren sam da smo za današnju raspravu odabrali jednu od onih tema čija je naučna obrada od suštinskog značaja za pravovremeno reagovanje na mnogobrojne izazove savremenog društveno-političkog i društveno-ekonomskog razvoja i uspešno pronalaženje pravih odgovora na sve složenija pitanja odbrane i zaštite našeg samoupravnog socijalističkog društva.

U opravdanom nastojanju da raspravu usmerimo što neposrednije na sagledavanje implikacija ubrzanog tehničko-tehnološkog razvoja u sferi odbrane, ne smemo ispustiti iz vida činjenicu da se taj razvoj, kao i njegove posledice, ne može nikako reducirati na tehničko-tehnološki i vojni fenomen. Stoga se moramo zapitati: čime je on uslovljen, kakve su njegove šire društvene posledice, ili, još konkretnije — kako će takav razvoj uticati na ukupnost društvenih preobražaja? I obratno, kako će ti preobražaji delovati na tehničko-

tehnološki razvoj. Očito je, dakle, da je problem o kome raspravljamo nužno smestiti u najšire društveno okruženje i posmatrati u sklopu savremenih društvenih i političkih procesa i tendencija.

Kada je reč o mogućim vojnim implikacijama naučno-tehnološke revolucije, čini se neizbežnim da se odnos tehničko-tehnološkog razvoja i priprema društva za odbranu posmatra u dve ravni.

Prva je globalna ravan, dakle, svetski nivo tehničko-tehnološkog razvoja i problemi svetskog mira.

Druga ravan je tehničko-tehnološki razvoj u nas i njegov uticaj na odbrambene pripreme našeg socijalističkog samoupravnog društva na osnovama koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. U obe ravni odnose tehničko-tehnološkog razvoja i probleme mira i rata treba sagledavati najmanje sa dva aspekta.

Prvo, tehničko-tehnološki napredak u kontekstu savremenih kontroverznih međunarodnih odnosa ispoljava se:

a) kao sredstvo oslobađanja čoveka njegove zavisnosti od prirode i od teškog fizičkog rada;

b) kao sredstvo potčinjavanja čoveka i podređivanja čitavih naroda. U ovom slučaju tehničko-tehnološka moć objektivno se preobražava u specifičan oblik vojne moći, a sredstva rada postaju i sredstva nasilja.

Na taj način se tehničko-tehnološki napredak javlja istovremeno kao materijalna osnova društvenog progressa i kao materijalna osnova uspostavljanja novih oblika kolonijalizma prilagođenih savremenim društveno-istorijskim okolnostima. Koja će tendencija prevladati — zavisi od delovanja subjektivnih snaga. A to je izuzetno važno pitanje odbrane u najširem smislu te reči.

Drugi aspekt odnosa tehničko-tehnološkog razvoja i priprema društva za odbranu jeste sagledavanje uticaja opšteg naučno-tehnološkog i tehnološkog razvoja na proizvodnju i kvalitet sredstava ratne tehnike na globalnom i nacionalnom planu i njihov uticaj na promene u ratnoj veštini. Neke praktičke implikacije tog odnosa već su se ispoljile. Može se čak reći da je taj problem u dobroj meri već sagledan i da su nam poznate neke aktuelne posledice brzog tehničko-tehnološkog razvoja i njihov odraz u vojnoj sferi. Međutim, ne bi se moglo reći da su nam poznate sve krajnje posledice tog razvoja s gledišta izgradnje vojnih sistema i načina njihove upotrebe u bližoj i daljoj budućnosti. Stoga se s razlogom postavlja kao prioritetan zadatak pred nauku u celini, posebno vojnu nauku, da taj fenomen stalno drži u žiži svojih istraživanja i analiza, kako bi mogla da pravovremeno otkriva nove tendencije i da ih teorijski rasvetljava,

te da predviđa dalji tehničko-tehnološki razvoj na bazi novih naučnih otkrića i njihov uticaj na prirodu odnosa tog razvoja i razvoja vojnih sistema. Problem je veoma složen i višeznačan. I upravo zbog takve prirode predmeta ove rasprave nameće se potreba sistemskog pristupa u njegovom sagledavanju, pri čemu naša vojna nauka mora neprekidno insistirati na stanovištu dijalektičkog društvenog determinizma i kada istražuje tehničko-tehnološka pitanja odbrane.

Ovih nekoliko napomena metodološkog karaktera učinio sam zbog toga što neki vojni teoretičari, posebno oni u najrazvijenijim zemljama sveta, zbog činjenice što je tehničko-tehnološki razvoj poprimio gigantske razmere vide u njemu ne samo presudan vojni faktor, već i pokretačku snagu društveno-istorijskog razvoja. U tom kontekstu se negira i klasna borba kao pokretačka snaga istorijskog kretanja. Njena uloga se neosnovano i nekritički pripisuje tehnologiji. No, vraćajući se u okvire naše rasprave, valja istaći činjenicu da gotovo sve ratne doktrine industrijski visoko razvijenih zemalja pre-naglašavaju ulogu tehnološkog faktora mada sve više uviđaju i značaj ljudskog faktora.

Naša koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, kao revolucionarna vojna misao i praksa, u središte pažnje stavlja radnog čoveka — ceo narod kao faktor rata sa svim njegovim kvalitativnim svojstvima: socijalistička svest, moral, jugoslovenski socijalistički patriotizam i specifična ratna veština primerena biću našeg samoupravnog socijalističkog društva itd. Ali, treba odmah reći da bi bilo kratkovido, jednostrano, pa i krajnje opasno za sudbinu naše revolucije i opstanak naših naroda i narodnosti previđanje rastućeg uticaja tehničko-tehnološkog razvoja na pitanja odbrane svakog, pa i našeg društva.

S tim u vezi, kao što je neprihvatljivo apsolutizovanje tehničkog faktora, isto tako je nedopustivo bilo kakvo voluntarističko i subjektivističko gledanje na njegovu ulogu i značaj, bez obzira na to što naša koncepcija opštenarodne odbrane ima značajnih komparativnih prednosti nad drugim koncepcijama i kada je reč o delovanju tehničkog faktora. Jedna od tih velikih prednosti naše koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite nad drugim koncepcijama ogleda se u činjenici da na njenom osnovu mi možemo mobilisati ceo narod i koristiti se svim raspoloživim materijalno-tehničkim sredstvima, pa i onim najelementarnijim. To, međutim, ne znači da naša koncepcija, kao izraz revolucionarne vojne misli, treba i može da ostane zatvorena prema tehničko-tehnološkom progresu. Naprotiv. Ona mora stalno da drži korak sa tehničko-tehnološkim razvojem iz dva osnovna razloga: (1) zbog svoje efikasnosti kao vojnog sistema, i (2)

zbog progresivne uloge tehničko-tehnološkog razvoja u procesu potpunog oslobađanja čoveka u najširem, Marksovom smislu te reči.

U daljem izlaganju zadržaću se kratko, u vidu naznaka, na tri grupe problema.

Prvo, pokušaću da ukažem na neke najvažnije procese i tendencije u međunarodnim odnosima koji daju obeležje epohi u kojoj živimo, pa, prema tome, i čine najširi društveni okvir u kojem sagledavamo fenomen naučno-tehnološke revolucije i njene implikacije na vojno, odnosno odbrambeno organizovanje društva.

Drugo, želim da ukažem na prirodu uticaja tehničko-tehnološkog razvoja na razvoj naoružanja i vojne opreme, a preko toga i na način vođenja oružane borbe i rata u celini.

Treće, namera mi je da dam neke naznake o stvarnom i mogućem uticaju tehničko-tehnološkog razvoja na naša osnovna doktrinarna opredeljenja u pripremi društva za odbranu.

1. Neki društveno-politički procesi i tendencije koji suštinski obeležavaju savremenu epohu

Na društvenom planu dvadeseti vek je, kao što je poznato, gotovo u celini u znaku društvenog prevrata, tj. procesa prevladavanja kapitalističkih društvenih odnosa. Drugim rečima, živimo u epohi prelaza od kapitalizma ka socijalizmu. Sastavni deo tog procesa je i svetska antikolonijalna revolucija koja sadrži ne samo političko oslobađanje kolonijalnih i potlačenih naroda, već i elemente socijalne revolucije.

U tom gigantskom epohalnom procesu, paralelno i istovremeno egzistiraju elementi starih, istorijski preživelih i elementi novih, progresivnih snaga i odnosa u stalnom međusobnom sukobu. Ta suprotnost je bez sumnje glavna i osnovna suprotnost savremenog sveta i to će ostati još dugo vremena. Ona zahvata sva društva i svet u celini. Zbog toga se ova suprotnost ne može posmatrati i prikazivati pojednostavljeno kao blokovska suprotnost samo zašto što su vojni paktovi postrojeni, uglavnom, na ideološkoj osnovi. U stvari, ta osnovna suprotnost je samo jednim delom posredovana u blokovskoj suprotnosti.

Druga globalna suprotnost savremenog sveta, koja se prepliće i ukršta sa onom prvom, jeste suprotnost između razvijenog i nerazvijenog dela sveta, ili kako se geografski označava suprotnost Sever-Jug. Ona je nastala i egzistira na razlikama u razvijenosti, koje su

istorijsko nasleđe čitavog perioda klasne istorije, i iz nje proisteklim razlikama u tehnološkoj i ekonomskoj moći između ta dva sveta.

Na bazi te dve globalne suprotnosti i mnoštva drugih regionalnih, lokalnih i unutrašnjih (klasno-socijalnih, ekonomskih, političkih, nacionalnih, regijskih i drugih) suprotnosti, konstituisao se savremeni svetski politički proces, u kojem dominiraju dve osnovne tendencije: blokovska i vanblokowska.

a) Blokowska tendencija teži bipolarnoj podeli sveta, pri čemu oba bloka teže da prevedu na svoje pozicije što veći broj zemalja i obezbede što jače političke i vojnostrategijske pozicije i da prošire sfere uticaja kao međuciljeve u ostvarenju svojih konačnih ciljeva — uspostavljanje apsolutne dominacije u svetskoj zajednici. U osnovi te političke (blokovske) tendencije nije teško prepoznati hegemonizam koji je bio stalni pratilac ljudske istorije, uzrokujući mnogobrojne ratove, među kojima i dva svetska.

b) Suprotna toj tendenciji je vanblokowska orijentacija koju sledi više od dve trećine čovečanstva, čiju osnovnu snagu čini pokret i politika nesvrstanosti inspirisana ciljevima političke, ekonomske i kulturne emancipacije naroda i borbom za uspostavljanje sistema humanih i ravnopravnih političkih i ekonomskih odnosa u svetskoj zajednici i za očuvanje svetskog mira.

Blokovsku tendenciju treba posmatrati kao izraz višestruke protivrečnosti savremenog sveta, pa se saglasno tome i ona sama višestruko manifestuje: (a) kao suprotnost između blokova u njihovom međusobnom geopolitičkom, geostrategijskom, ekonomskom, ideološko-političkom i vojnom nadmetanju; (b) kao suprotnost supersila i nesvrstanih zemalja, koja se ogleda u različitim interesima i ciljevima. Osim toga, ova suprotnost je najvećim delom odraz međublokovske suprotnosti. Odnos jednog ili drugog bloka prema ovoj ili onoj nesvrstanoj zemlji može biti diferenciran od slučaja do slučaja, ali u celini posmatran on je negativan; (c) kao suprotnost interesa i ciljeva nacionalnih politika unutar blokovskih koalicija, koja se ispoljava na dva načina: s jedne strane, vodeće sile blokova teže da učvrste lidersku poziciju u koaliciji i da joj nametnu sopstvene ciljeve kao zajedničke, a s druge strane, pojedine zemlje u bloku teže da, koliko god je moguće, sačuvaju svoj nacionalni identitet i suverenitet i da zaštite vlastite nacionalne interese. Ova suprotnost naročito je izražena u ekonomskoj i tehničko-tehnološkoj sferi.

Iz izloženog se može zaključiti — uz izvestan rizik pojednostavlivanja koje sadrži svako uopštavanje — da u procesu stvaranja svetske zajednice vladaju dve oprečne koncepcije: jedna je blokowska

koja teži nadnacionalnoj organizaciji u kojoj supersile imaju dominantnu ulogu, a sve druge zemlje ograničen suverenitet; druga je koncepcija nesvrstanosti, koja zagovara politički i ekonomski pluralizam, nezavisnost, samostalnost i neokrnjen državni suverenitet.

U praksi međunarodnih odnosa, prva, blokovska koncepcija, implicira podele, *konfrontaciju* i nasilje, a druga, nesvrstana, *ravnopravnu miroljubivu* saradnju svih subjekata međunarodnih odnosa. Prema tome, blokovska koncepcija odnosa u međunarodnoj zajednici danas, a tako će biti i u doglednoj budućnosti, usmerava tehničko-tehnološki razvoj u negativnom smislu, i to na dva načina: a) direktnom upotrebom tehničko-tehnološke moći kao specifičnog oblika ekonomske i vojne moći u navedenom smislu; i b) stalnim izazivanjem potreba za reprodukcijom novih sve kvalitetnijih oružja i vojne opreme, što se na pojavnosti strani javlja kao permanentna trka u naoružavanju. To se opravdava različitim motivima. Najčešće se ističe razlog ravnoteže snaga. U stvari, militantne snage u svetu, što naročito dolazi do izražaja u ovom trenutku, nastoje da ostvare premoć nad suprotnom stranom.

Iskustvo je, međutim, pokazalo da nijedna strana ne može ostvariti odlučujuću prednost na tehničko-tehnološkom planu budući da u istraživanjima i proizvodnji sredstava ratne tehnike vlada paralelizam, pa svaka nova spirala trke u naoružavanju rezultira novim uspostavljanjem ravnoteže, uvek na višem nivou. U čemu je, onda, smisao takve trke? Pitanje se logično nameće kada se ima u vidu njen krajnji rezultat — izravnavanje snaga, ali sa povećanim rizicima opšteg sukoba u kojem bi neizbežno stradali najpre akteri te trke, a onda i ceo svet.

Smisao je, izgleda, pored nastojanja da se ostvari premoć, i u težnji SAD, kao ekonomski, finansijski i tehničko-tehnološki jače strane, da ekonomski iscrpljuje suprotnu stranu i da na taj način kompromituje njen socijalni sistem, a u krajnjoj liniji i ideju socijalizma i komunizma. Tako ta trka na tehničko-tehnološkom planu u vojnom domenu poprima karakter svojevrsnog rata, u kojem se sredstva ne uništavaju već jednostavno — deklasiraju. Tu vrstu rata, da ga tako uslovno nazovemo, neki vojni teoretičari na Zapadu nazivali su još početkom šezdesetih godina »logističkim ratom«, a u teoriju ratne veštine, konkretnije u teoriju manevra, uveli su novi pojam — tehnički manevar koji ima dve komponente: (1) manevar istraživanja i studija (kvalitet tehnike), i (2) industrijski manevar (kvalitet materijala, odnosno masovna proizvodnja oružja). Obe ove komponente tehničkog manevra dobijaju kao bitnu odrednicu — brzinu de-

lovanja zbog brzine zastarevanja tehnike, odnosno zbog težnje da se ubrza proces zastarevanja tehnike.

S tim u vezi ističemo i drugu grupu problema o kojima želim da kažem nekoliko reči.

2. Uticaj tehničko-tehnološkog razvoja na razvoj i proizvodnju oružja i vojne opreme i promene u ratnoj veštini

Polazna tačka u razmatranju uticaja tehničko-tehnološkog razvoja na razvoj naoružanja i vojne opreme, s jedne strane, i na ratnu veštinu, s druge strane, jeste zakonomerna uzročno-posledična veza između tih pojava, koju je još Engels izvanredno dobro uočio.

Činjenica je da razvoj tehnike i tehnologije unosi velike promene u sve oblasti ljudskog života, pa i vojnu komponentu. To se posebno odražava na usavršavanje postojećeg i proizvodnju novog naoružanja i vojne opreme, čime se u manjoj ili većoj meri menja način vođenja oružane borbe i međusobni odnos osnovnih principa ratne veštine na kojima se zasniva izbor načina upotrebe raspoloživih činilaca u oružanoj borbi. Naime, nesporno je da proizvodnja savremenih vrsta oružja direktno zavisi od opšteg razvoja tehnike i tehnologije. Dok je taj razvoj bio relativno spor, promene u proizvodnji novog oružja su ostale skoro nezapažene od strane vojnih stručnjaka jedne generacije i nisu bitnije uticale na način vođenja oružane borbe, ili je, pak, vreme od nekog pronalaska do njegove primene u proizvodnji naoružanja bilo veoma dugo, tako da takve promene nisu značajnije uticale na kvalitet znanja i veština tadašnjih vojskovođa. Ako je taj uticaj ponekad i bio značajniji, on se ispoljavao na nivou taktike.

U novije vreme ubrzani tehničko-tehnološki razvoj proširuje svoj uticaj. On je dostigao takav nivo koji je omogućio proizvodnju oružja i vojne opreme koji unose revolucionarne promene u ratnu veštinu, odnosno u način vođenja oružane borbe i rata u celini. Osnovne karakteristike tih promena ogledaju se u tome što one proširuju svoj uticaj sa nivoa taktike na nivo strategije oružane borbe i njene principe, za koje se u prošlosti smatralo da su večni. Žomini je, recimo, u svoje vreme tvrdio da: »Novi pronalasci koji su se pojavili u toku dvadeset godina prete da naprave veliku revoluciju u organizaciji, naoružanju, pa čak i u taktici vojske. Jedino će strategija u svojim principima ostati ona ista kakva je bila pod Scipionom i Ce-

zarom, kao i pod Fridrihom, Petrom Velikim i Napoleonom, jer ti principi ne zavise od prirode oružja ni od organizacije trupa»*

Međutim, pojava nuklearnog oružja ne samo da demantuje takva i slična tvrđenja, već pokazuje da pojava savremenih vrsta oružja, koja su rezultat razvoja tehnike i tehnologije, snažno utiče ne samo na način vođenja rata, a time i na ratnu veštinu, već sve značajnije i na vojnu politiku i politiku zemlje u celini.

Prvi put u istoriji ratne veštine strategija je u nuklearnom oružju strategijske namene dobila svoja neposredna tehnička sredstva. U bliskoj budućnosti mogu to postati i neka druga nova oružja. I u domenu konvencionalnog oružja ostvareni su značajni tehnološki prodori, a može se očekivati i pojava tih oružja, sa kvalitativno novim osobinama (veći domet, veća preciznost pogađanja, veća pokretljivost i veća vatrena moć). S tim u vezi, već se razvijaju nove teorije i prave novi teorijski modeli bitke budućnosti. U vizijama takvog razvoja ratne veštine ističu se i neki novi pogledi na njene principe. Posebno se ističe značaj brzine i dubine dejstva i rastresitog rasporeda snaga i odvojenosti borbenih dejstava na taktičkom nivou. Princip brzine priprema i dejstava na svim nivoima ratne veštine ima za posledicu ubrzanje procesa oružane borbe i ratnog procesa s krajnjom težnjom da se rat završi u njegovoj početnoj fazi, što je, bez sumnje, nov modalitet strategije »blickriga«. U tom kontekstu naročito se ističe značaj dobijanja prve bitke, koja bi trebalo da bude odlučujuća za daljnji tok rata.

Prema tome, možemo zaključiti da razvoj tehnike i tehnologije, kroz proizvodnju savremenih vrsta oružja, ne samo što stalno i snažno utiče na promene načina vođenja oružane borbe i sadržinu osnovnih principa ratne veštine, već i na vojnu politiku i politiku zemlje, pri čemu je taj uticaj u savremenim uslovima postao mnogo složeniji i sa neizvesnijim posledicama.

3. Uticaj tehničko-tehnološkog razvoja na neka naša doktrinarna opredeljenja u pripremi društva za odbranu

Svesni smo činjenice da je odgovarajući nivo tehničko-tehnološke razvijenosti i odgovarajući stepen tehnološke nezavisnosti od centara tehnološke moći jedan od preduslova samostalnog društveno-ekonomskog razvoja, a time i jedan od preduslova obezbeđenja sigurne odbrane i samostalne i nezavisne spoljnopolitičke pozicije naše

* Žomini: *Pregled ratne veštine*, »Vojno delo«, Beograd 1952, str. 71.

zemlje u svetu. U to su nas na očevidan način mogle uveriti i mnogobrojne krizne situacije u ekonomijama mnogih zemalja, pa i naše zemlje, koje su se ispoljile u kontekstu svetske ekonomske krize.

Sadašnji problemi sa kojima se suočava jugoslovenska privreda u velikoj meri su posledica slabosti u tehničko-tehnološkoj komponenti našeg ekonomskog razvoja, jer nismo imali našu jedinstvenu strategiju tog razvoja. Činjenica je da je naš dosadašnji tehničko-tehnološki razvoj ostvaren pretežno uvozom inostrane opreme i tehnologije (često bez sagledavanja svih uticaja na odbranu) i u periodu kad je takav uvoz bio potpuno opravdan i u periodu kada za njega nije bilo opravdanja. Neopravdanom uvozu pogodovalo je dosta rašireno shvatanje u privredi, prema kome je jeftinije uvoziti opremu i tehnologiju nego ih razvijati. Tek sada se uviđa da je to bila za bluda i da je to dovelo do određenog stepena tehničko-tehnološke zavisnosti naše privrede od inostranstva, koja može da ima i druge implikacije, a ne samo ekonomske.

Pored naših subjektivnih grešaka i objektivnih okolnosti koje su uslovljavale takvo stanje, u toj činjenici nije teško prepoznati i nameru nekih svetskih centara moći da upravo putem stvaranja tehničko-tehnološke zavisnosti SFRJ od njih, kroz prividno korektnu tehničko-tehnološku saradnju, ekonomski podriju i destabilizuju naše samoupravno društvo. Takav odnos centara svetske moći prema našoj zemlji, koji teže da zadrže monopol u naučno-tehničkoj i tehnološkoj sferi, nije nikakav poseban slučaj. Na sličan način se oni odnose i prema drugim nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju, pa i prema svojim partnerima unutar koalicije. Na tehničko-tehnološkom planu vodi se grčevita borba za osvajanje pozicija za naredni, 21. vek. U njenoj suštini je nastojanje da se posredstvom tehnološke kolonizacije ostvare dalekosežni politički ciljevi.

Van svake je sumnje da je ovakva mračna perspektiva neprihvatljiva za nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju. Za njih je takođe, neprihvatljiva i orijentacija na razvojnu tehničko-tehnološku izolaciju.

Držimo da i u ovoj oblasti treba dosledno primeniti naše opredeljenje da se oslanjamo prvenstveno na vlastite snage. To znači da se moramo više nego do sada orijentisati na razvoj domaće opreme i tehnologije. U tu svrhu treba najpre da definišemo zajedničku naučnu strategiju i jedinstvenu strategiju tehnološkog razvoja, a onda da stvorimo najneophodnije materijalne i kadrovske pretpostavke za brži razvoj vlastite tehnologije. Treba, u stvari, kao i u drugim sferama opštenarodne odbrane, i u ovoj oblasti angažovati sve potencijale društva i stvaralačku energiju masa.

Međutim, to ne znači da treba da se odrekujemo uvoza strane opreme i tehnologije, jer je ona nužna za naš brži razvoj, ali se pri tom mora: a) ostvariti potpuna kontrola uvoza u smislu selektivne kupovine one opreme i tehnologije koja svojim efektima omogućuje sigurnije oslanjanje na sopstvene snage i u smislu njihovog usmeravanja u one delatnosti gde je najpotrebnija s aspekta opštedruštvenog interesa; b) nastojati da se uvezena oprema i tehnologija što bolje prilagode našim tehničko-tehnološkim uslovima kako se ne bi prerano odstranjivala postojeća tehnika i tehnologija i kako bi se zavisnost u rezervnim delovima što više umanjila; c) u aranžmanima o transferu tehnologije obezbediti pravo na njen dalji razvoj vlastitim unapređenjima i izbeći kupovinu onih licencnih prava koja se uslovljavaju ustupcima bilo koje vrste i koja smanjuju sopstvenu moć u odlučivanju.

Oslobađanje od tehnološke zavisnosti je preduslov ekonomske nezavisnosti. Pod tim se ne podrazumeva zatvorenost i autarhičnost naše privrede u svetskoj podeli rada, s obzirom na rastuću međuza-visnost i objektivnu povezanost sveta. Iluzorno je, međutim, očekivati da će svetski ekonomski i tehnološki monopoli nekome pokloniti ekonomsku nezavisnost. Za nju se moramo izboriti vlastitim snagama, bez obzira kolika je cena toga. Plediramo, dakle, za čvršći oslonac na vlastite snage i doslednu i delotvornu primenu tog principa naše generalne strategije opštenarodne odbrane.

Najefikasniji način naše odbrane od svih oblika pritisaka sa strane, pa i od tehničko-tehnološke agresije, jeste obezbeđenje povoljnih uslova za naš brži ukupni razvoj, zasnovan na maksimalnom korišćenju sopstvenih proizvodnih mogućnosti i sirovinske baze, uz stalno i pravovremeno sagledavanje savremenih tendencija u razvoju tehnike i tehnologije, posebno u domenu proizvodnje naoružanja i vojne opreme. U tom smislu treba prethodno uočiti, identifikovati i razjasniti sve one negativne uticaje koje trpimo u neravnoj i jednoserijskoj tehničko-tehnološkoj saradnji sa razvijenim zemljama i sagledati sopstvene mogućnosti tehničko-tehnološkog razvoja, kako bi naša zajednička strategija dugoročnog razvoja bila pouzdan orijentir u izgradnji našeg samoupravnog socijalističkog društva. Samo na taj način možemo obezbediti puni nacionalni, politički i socijalni prosperitet zasnovan na slobodnom, udruženom radu.

Kao što sam na početku naglasio, u ovoj oblasti sam se zadržao samo na osnovnim idejama u obliku naznaka. Referat o tehničko-tehnološkom razvoju i odbrambenim pripremama društva podneće general-pukovnik *Ilija Radaković*, a širu elaboraciju ovih problema očekujemo od ostalih učesnika u ovoj raspravi.